

Waar waren we ook alweer

In Europa deel 2 schudt je aannames op

Inmiddels zit de helft van de nieuwe televisieserie *In Europa* erop: tien afleveringen met als uitgangspunt Geert Maks boek *Grote Verwachtingen. In Europa 1999-2019*. In de eerste serie vertelde Mak over de sporen van de twintigste eeuw die hij aantrof in Europa. De nieuwe serie heeft een andere opzet. Mak leidt nog steeds de afleveringen in met het bekende 'Waar waren we ook alweer gebleven?' Maar nu is er een voice-over door een inwoner van het land van dienst, in de eigen taal, en elke aflevering schudt je aannames over de bevolking een beetje op.

Nicole van der Steen is
redacteur van Kleio.

Anders dan in de eerste serie betreft het hier geen gefilmd reisverslag vol historisch materiaal, gebaseerd op de eerder gepubliceerde boeken. Mak bleef thuis om aan zijn derde (serie 1 bestond uit twee delen) dikke *In Europa*-boek te schrijven, terwijl de cameraploeg van de VPRO in steeds een ander land de hedendaagse werkelijkheid belichtte en inwoners hun verhalen liet vertellen. Ook de gedachte achter deze serie is nieuw: elke aflevering begint met een zogenaamd sleutelmoment in de zeer recente geschiedenis. Dat sleutelmoment wordt door een ooggetuige uitgebreid van commentaar en een bijzonder perspectief voorzien. De nieuwe *punchline* luidt dan ook: 'Niets is moeilijker dan geschiedenis herkennen als je er middenin zit.'

Eigenlijk heeft dit project een wat sombere ondertoon. Het haakt aan bij het jaar 1999, waar de eerste serie vol optimisme eindigde: er was veel bereikt op het gebied van vrijheid, democratie en economische voorspoed. De Koude Oorlog was voorbij, totalitaire regimes waren gevallen en de Europese Unie groeide en bloeide. Kortom: een tijd van grote verwachtingen.

De Øresund-brug
tussen Denemarken
en Zweden wordt ook
wel de 'liefdesbrug'
genoemd. Foto: Nick-D.

Makkelijk praten

Twintig jaar later kan Mak niet anders dan constateren dat die niet zijn uitgekomen. Er is veel gebeurd: een bankencrisis, nieuwe oorlogen en annexaties, terroristische aanslagen, een vluchtelingenvraagstuk van ongekeerde omvang. Autoritaire regimes lijken de wind weer mee te hebben. De relatie tussen Rusland en de EU werd er niet beter op en Europese jongeren bleken te willen strijden voor een islamitische staat. 'En,' zegt Mak, 'het lijkt wel of niemand dat had zien aankomen. Alsof we allemaal hadden zitten slapen. Maar achteraf, met de kennis van nu, is het altijd makkelijk praten.'

De nieuwe serie draait om de gebeurtenissen die later kantelpunten bleken: de sleutelmomenten waarvan we achteraf kunnen zeggen dat die ons hadden kunnen waarschuwen. Zo, zegt Mak, zijn we eigenlijk bezig de geschiedenis op heterdaad te betrappen. Een vrolijke boel is het niet geworden. Dat blijkt ook al uit het wat beklemmende intro bij de afleveringen. Het optimisme van 1999 is omgeslagen in wijdverbreide onzekerheid en angst, in een sfeer waarin populisme kan gedijen

gebleven?

en de kloof tussen arm en rijk alleen maar dieper is geworden.

Twee afleveringen gaan over migratie: uit beide spreekt de omslag in de publieke opinie over vluchtelingen en asielzoekers. Waar die ooit met bloemen en applaus werden verwelkomd, worden nu de mensen die hen helpen met draconische straffen bedreigd door democratische, Europese regeringen. Twee kapiteins komen voor het voetlicht, die op zee migranten in nood oppikten (zeelieden die dat niet doen zijn strafbaar) en vervolgens om precies die reden werden vervolgd. Een van de geredde Afrikanen, die meteen werd teruggestuurd, geeft nu in zijn geboorteland Ghana gastlessen om jonge mensen ervan te weerhouden de oversteek te wagen.

Liefdesbrug

Het Zweedse Malmö is met de Deense hoofdstad Kopenhagen verbonden door een brug over de Sont, die The Love Bridge wordt genoemd. Denen die relaties kregen met migranten zijn noodgedwongen in Malmö gaan wonen en pendelen over de brug naar hun werk in Denemarken. Het wordt migranten namelijk bijzonder moeilijk gemaakt Deen te worden; een onbenullige overtreding kan de aanvraag voor het staatsburgerschap jaren vertragen. Soms krijgen ze botweg te horen dat ze Denemarken binnen een paar dagen moeten verlaten, ongeacht of ze een Deense partner hebben.

‘Zo, zegt Mak, zijn we eigenlijk bezig de geschiedenis op heterdaad te betrappen. Een vrolijke boel is het niet geworden’

In Zweden zijn de immigratiewetten vooralsnog soepeler. De Deens-Iraanse directeur van een reclamebureau veroorzaakte een heftige discussie met een kort filmpje, waarin hij zijn dochter en drie andere kinderen van immigranten vertelt dat ze niet Deens zijn. Het werd binnen een dag 1,4 miljoen keer bekeken. De nieuwjaarstoespraak van de Deense premier in januari 2000 was hier het sleutelmoment: het begin van snoeiharde anti-immigratiewetgeving.

De aflevering over de nasleep van de oorlog in Bosnië belicht de pijn en het zwijgen, die voor de huidige inwoners het samenleven mogelijk én moeilijk maken. Er is een op het eerste gezicht

In Europa – de geschiedenis op heterdaad betrapt (2019-2020)

Gebaseerd op: *Grote verwachtingen* van Geert Mak

Eindredactie: Roel van Broekhoven, Stefanie de Brouwer

Duur: twintig afleveringen van 42-45 minuten

Omroep: VPRO, in coproductie met Canvas

onbenullig, maar veelzeggend sleutelmoment gekozen: een man met een slijptol verwijderd in 2014 op de moslimbegraafplaats van Visegrad het met viltstift gekalkte woord ‘genocide’ van een oorlogsmonument, onder het toezien van de oproerpolitie. De graffiti herinnert het nationalistische stadsbestuur te veel aan de helft van de voormalige inwoners: moslims die gevlucht zijn – of vermoord. Een van de hoofdrolspelers is ‘de man met de schep’, die in de Servische stad Prijedor al meer dan twintig jaar letterlijk de omgeving afgraaft op zoek naar de lichamen van zijn vermoorde familieleden. De buurtbewoners weten waar ze begraven zijn, maar iedereen zwijgt. Een vrouw keert terug naar het hotel Vilina Vlas in Visegrad, waar ze nachtenlang door Servische militieleden werd verkracht. Maar er zijn lichtpuntjes: een groep jonge Serviërs wil het zwijgen doorbreken en een moslimveteraan ontdekt dat de door hem gedode Serviër nog leeft. Ze werden goede vrienden.

Onder het ijs

De wereldwijde klimaatverandering blijkt onontkoombaar in het verhaal van de vrouw die 75 jaar na hun overlijden eindelijk haar ouders kon begraven: ze werden in 2017 gevonden toen de gletsjer smolt waarin ze waren gevallen. Destijds lagen ze 50 meter diep onder het ijs. De zomer van 2003 was de warmste in 500 jaar. In Frankrijk veroorzaakten de dood van vele duizenden ouderen en een totaal onvoorbereide overheid een schandaal. ▶

Geert Mak met Poetinpop. Foto: Keke Keukelaar, VPRO.

Het Poolse nationalisme laaide op nadat president Obama van de VS sprak over 'het Poolse vernietigingskamp Auschwitz'. Op de foto barakken voor gevangenen in Auschwitz-Birkenau. Deze zijn gebouwd van materiaal van de huizen in omliggende dorpen. De Poolse bewoners waren daaruit weggejaagd om een grote lege zone rondom het kamp te creëren. Foto: Pawel Sawicki, Auschwitz-Birkenau State Museum.

Dit sleutelmoment markeerde de mondiale bewustwording van de opwarming van de aarde: die zette door en riep bijzondere acties in het leven. Een Britse zangeres begon een 'geboortestaking'; een Franse biologische boer kwam in een dodelijk conflict met de autoriteiten terecht, omdat hij niet aan Europese voorschriften voldeed.

Aan de bovenstaande thema's zijn de lespakketten voor scholen van *In Europe Schools* gekoppeld. De andere afleveringen zijn minstens even origineel en soms opzienbarend. Die over Rusland bijvoorbeeld: op 14 april 2001 wordt bij de onafhankelijke televisiezender NTV een inval gedaan, waarna al snel een einde komt aan het satirische poppenprogramma *Koekli*. Dit sleutelmoment luidde de leiderscultus rondom Vladimir Poetin in. De interviewers van de VPRO komen op het spoor van de verloren gewaande Poetinpap. De eigenaar, tevens maker van de pop, geeft hem zichtbaar opgelucht mee aan de Nederlanders. Het was al lastig om over de pop te praten zonder het over Poetin zelf te hebben. In datzelfde Rusland woont een cartoonist, die onder Poetin geen onderwerp meer kon vinden waarover hij nog mocht tekenen – en toen werd de hele krant opgeheven.

Aflevering 7 gaat over de worsteling van Polen met het eigen oorlogsverleden. Op 29 mei 2012 noemde president Obama in een toespraak Auschwitz een Pools vernietigingskamp. De Poolse verontwaardiging was groot: Auschwitz was een Duits kamp op bezet Pools grondgebied. Het werd hoog tijd dat er erkenning kwam voor het Poolse verzet tegen de nazi's en de Poolse militaire inspanningen om Europa te bevrijden. Meer dan deze vonk had het smeulende nationalisme niet nodig om op te laaien. Met instemming van de regering wordt de Poolse geschiedenis inmiddels opnieuw ingekleurd. De museumdirecteur die pleitte voor een evenwichtig beeld van de Poolse nationale geschiedenis werd ontslagen: de nieuwe directeur toont

vooral moed, strijd en overwinning. En de huidige inwoners van een stadje waar voor de Tweede Wereldoorlog vooral Joden woonden, blijken niet te porren voor een blik in dat verleden.

Originele thema's

Ook de overige thema's worden op een originele manier behandeld. In 1994 bleken vliegtuigkapers al van plan met een vliegtuig de Eiffeltoren op te blazen (aflevering 1). De inwoners van IJsland pikten het niet dat bankiers in 2008 zouden wegvaren met hun wanbeleid, dat spaarders over de hele wereld dreigde te ruïneren (aflevering 3). Aflevering 8 laat een bijzondere kant van Portugal zien: hoe misplaatst was de sneer van Jeroen Dijsselbloem in het Europe Parlement (maart 2017) over drank en vrouwen? En na de toetreding van Bulgarije tot de Europese Unie moeten zowel de inwoners als de voormalige dansende beren erg wennen aan de plotselinge vrijheid (aflevering 10). Elke aflevering is op de website van *In Europa* te bekijken, als geheel of opgeknipt in de verschillende verhalen die aan elk thema verbonden zijn. Op deze manier kan de serie ook gemakkelijk in de les worden gebruikt. De toelichting bij elke aflevering is zo helder en overzichtelijk, dat leerlingen ook probleemloos zelf aan de slag kunnen, bijvoorbeeld met de extra kijk- en leestips bij de verhalen. ■

Achtergrond bij de serie

Op de website van de nieuwe serie staan achtergrondverhalen van alle hoofdpersonen, aangevuld met artikelen en video's over de thema's van de afleveringen: www.vpro.nl/programmas/in-europa.

Het boek bij de serie: Geert Mak, *Grote verwachtingen. In Europa 1999-2019* (Atlas Contact, 2019).